

**ВЪВ ВЪРТОПА НА РЕВОЛЮЦИЯТА.
ТРАНСАТЛАНТИЧЕСКАТА ОДИСЕЯ
НА ЛУИ-ОГЮСТ ФЕЛИКС БОЖУР***

Симеон Симеонов

*Институт за балканистика с Център по тракология,
Българска академия на науките, България*

**IN THE MAELSTROM OF REVOLUTION: THE TRANSATLANTIC
ODYSSEY OF LOUIS-AUGUSTE FÉLIX BEAUJOUR**

Simeon Simeonov

*Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology,
Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria*

Abstract: This article examines the transatlantic career of Baron Louis-Auguste Félix Beaujour (1765–1836), a rare example of a French statesman of the “long” 18th century whose diplomatic career spanned both sides of the Atlantic Ocean. From his early theological studies at the Sorbonne to his appointments as French consul in Thessaloniki, general consul in the United States, and later in Smyrna, Beaujour’s life reflects the profound and complex impact of the revolutionary upheavals of his time on the individual. The study focuses on the

* Статията е резултат от проект „Балкански консули: екстериториални агенти и формирането на модерни държави в Югоизточна Европа“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката на Република България, по Национална научна програма „Върхови изследвания и хора за развитие на европейската наука 2024“ /ВИХРЕН-2024/ (Договор № КП-06-ДВ-3/16.12.2024).“

ideological and practical implications of the French Revolution on Beaujour's worldview, tracing his shifting attitudes —from initial skepticism and pragmatic adaptation in the Levant, through a growing detachment during his American tenure, to a conservative critique of liberal trade policies in his later career. Beaujour's consular correspondence and writings —particularly his “Tableau du commerce de la Grèce...” (1800) and “Aperçu des États-Unis au commencement du XIXe siècle...” (1814) —offer valuable insights into the economic and diplomatic transformations that followed in the wake of revolutionary turmoil. Beaujour blamed the French Revolution for a dramatic decline of French power and a negative influence in the Levant. He advocated a return to Colbertist protectionism, modified by the rational liberalism of Adam Smith, seeing in it the only viable path for revitalizing French commerce in the Eastern Mediterranean. This article argues that Beaujour's transatlantic odyssey exemplifies the contested legacy of revolution as both a catalyst for career mobility and a source of structural instability. His life trajectory challenges linear conceptualizations of modernity and revolution, channeling notions of revolutionary change as a cyclical, trans-historical phenomenon.

Keywords: Louis-August Félix Beaujour, consuls, French Revolution, Atlantic history

Барон Луи-Огюст Феликс Божур е познат на историческата общност като един от малкото френски държавници в „дългия“ XVIII в., които имат възможността да изградят кариерата си от двете страни на Атлантическия океан. Роденият през 1765 г. провансалец следва теология в Сорбоната, след което намира реализация като военен служител, а по-късно започва работа във Френското външно министерство. В периода 1794–1799 г. заема поста на френски консул в Солун, а след завръщането си във Франция издава своя труд „Картина на търговията на Гърция, съставена според една средна година, от 1787 до 1797“ (Beaujour 1800). През 1800 г. е избран за член на Трибуната и след имперската коронация на Наполеон в 1804 г. е назначен за генерален консул в САЩ, където пише втория си значим труд, „Преглед на Съединените щати в началото на XIX в.“ (Beaujour 1814). След окончателния залез на Наполеон, Божур по чудо успява да избегне междуособиците в реставрираната Монархия, получавайки назначение за генерален консул в Смирна през 1815 г., като впоследствие е назначен за главен инспектор на френските консулства и предприя-

тия в Близкия изток (вж. Puryear 1941; Karsh, Karsh 2001; Simeonov 2024).

Настоящата статия си поставя за цел да анализира трансатлантическите влияния и отгласи в кариерата на Божур, поставяйки особен акцент върху ролята на революционните промени, настъпили в края на XVIII в. и оставили траен отпечатък върху него. Именно тези революционни преобразувания предоставят необходимия гласък за бляскавата му кариера, оформяйки както по-широките, чисто географски погледнато, възможности за развитие, така и идеологическия хоризонт на френския дипломат (Simeonov 2024). Но докато Революцията създава единствени по своето естество възможности за Божур, то неговото отношение към нея е доста нееднозначно и променливо – което всъщност налага нуждата от внимателен диахронен анализ на делото му.

Още с пристигането си в Солун в 1795 г. Божур изразява критично мнение спрямо ефектите на революционните промени върху френските екстериториални служби. Той докладва, че „всички консулски служители са напуснали постовете си, всички дейности са преустановени и няма нито една част от администрацията, която да не е пострадала“ (ср. Mézin 1997; Farganel 2008; Firges 2017).¹ От единадесет търговски къщи в града само три обявяват републиканските си пристрастия. Останалите осем, пише консултът, „са преминали под чужда протекция“.² Враждебно настроени към републиканските институции са и голяма част от френските емигранти, които се установяват в Османската империя след изстъпленията на якобинците през 1793 г.³ Божур полага усилия, за да възвърне доверието във френските търговци и да възстанови консулската структура в региона, на-

¹ Луи-Огюст Феликс Божур до Министъра на външните работи, Солун, 07.02.1796, Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC). 498. Salonique, t. 15bis, 1793–1809, ф. 66.

² Луи-Огюст Феликс Божур до Комисията по външни работи, Солун, 30.12.1795, Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC). 498. Salonique, t. 15bis, 1793–1809, ф. 64.

³ Луи-Огюст Феликс Божур до Комисията по външни работи, Солун, 30.12.1795, Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC). 498. Salonique, t. 15bis, 1793–1809, ф. 64.

значавайки нови драгомани (преводачи) към солунското консулство (Dehérain 1991). Към него се обръщат гръцки и еврейски търговци, търсещи покровителството на френското консулство под формата на берати и френски кокарди, които консултът предоставя изключително на френски граждани (De Groot 1994; Artunç 2015).⁴

Особено ярък и показателен пример за интелектуалната самостоятелност и практичната насоченост на Божур по отношение на Френската революция намираме в публикувания през 1799 г. труд, „Картина на търговията на Гърция...“. В него Божур обръща внимание на „ужасния удар“, нанесен на френската търговия с вълнени материи в Леванта от чужди вълноизносители (Beaujour 1800: 59). Удар, който консултът обяснява с упадъка на френските регулации за износителите на вълна. Те, по думите му, „са напълно пренебрегнати след революцията“. Марсилия, жалва се той, „продаваше тук (в Леванта) шамповано калико, от по-добро качество от немското, с по-живи цветове и фини текстури, с по-правилен дизайн и по-добре направени“ (Beaujour 1800: 67). Началото на френските революционни войни напълно унищожава предимството на френските търговци пред чужденците (ср. Wirth 1991; Frangakis-Syrett 1999; Smyrnelis 2003; Küçükcalay 2008; Banat, Ferguène 2010; Celetti 2020). Като цяло, Божур отдава залязващата мощ на френските търговски интереси в Леванта на разумната политика на Колбер, която, по думите му, „единствено може да възвърне търговията ни“ (срв. Göçek 1987; Grenet 2011; Celetti 2020). „Аз съм на място и наблюденията ми почиват на факти; мисля, че нямам предразсъдъци“, пише той на Френския външен министър в началото на турбулентната 1799 г. „Образован от юноша в принципите на икономистите, а по-сетне в тези на Смит и Стюарт, съм намерил за необходимо да страня, донякъде, от моята теория, когато изхождам от фактите“ (Beaujour 1800: 203–204).

Този стремеж към обективност характеризира политическата кариера на Божур и в годините на Френския консулат, от 1799 до 1804 г., когато той заема висша политическа функция във френската столица.

⁴ Луи-Огюст Феликс Божур до Министъра на външните работи, Солун, 07.02.1796, Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC). 498. Salonique, t. 15bis, 1793–1809, ф. 66.

По сведенията на свой съвременник през този период той „се отличава с либералността на възгледите си“, преминавайки „през трудните етапи на Френската революция, с неопетнена чест“ (Beaujour 1814: XIII). С възхода на Наполеон и установяването на пожизнената му власт над френския народ, поначало като Първи консул, а после – като император, се открива поредната възможност пред Божур да придобие нова позиция във френската дипломатическа йерархия, заемайки поста на френски генерален консул в Съединените щати.

Подобно на назначението му в Солун, и това в Съединените щати е белязано от динамична дипломатическа дейност. В този период – първото десетилетие на XIX в., федералните власти се преместват от революционната столица Филадельфия в специално създадената за нуждите на растящата република нова столица – Вашингтон (окръг Колумбия). Може би воден от острия си политически нюх, а може би и благодарение на придобития в Османската империя дипломатически опит, Божур настоява френските консулски служби в САЩ да останат независими от операциите на посолството.⁵ Той съзира в преместването на френското посолство във Вашингтон възможност за по-мощно и трайно влияние в сферата на международните отношения, отказвайки да последва посланика и запазвайки благоприятното разположение на генералното консулство в сърцето на старата столица Филадельфия. Тъй като периодът след 1804 г. бележи нова кулминация във военните и военноморските сблъсъци между Великобритания и Франция, а Филадельфия е един от основните снабдителни, корабостроителни и търговски пунктове на северноамериканското атлантическо крайбрежие, стратегическото му позициониране в „града на братската любов“ предоставя редица предимства за сметка на посолството.⁶ Действително, френският посланик се жалва на Външното министерство, тъй като Божур налага своето генерално консулство като висша инстанция при арбитража на всички военноморски конфликти с участието на френски моряци, задължавайки както ка-

⁵ Луи-Огюст Феликс Божур до Министъра на външните работи, Филадельфия, 01.01.1806, Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC). 394. Philadelphie, t. 7, novembre 1803–1810, ф. 212.

⁶ Пак там.

питаните, така и останалите консули да се консултират първо с него, а не с френския посланик във Вашингтон. Вероятно опитът от Османската империя, която се слави с пословично широките консулски правомощия под режима на капитулациите, играе немалка роля при формирането на представите на Божур за независима консулска власт (вж. de Groot 1994; Van den Boogert 2005; Talbot 2017).

Престоят на Божур в Съединените щати му помага да развие своите политически и икономически познания, като в крайна сметка генералният консул все повече се дистанцира от революционните промени, протичащи от двете страни на Атлантическия океан. Присътигането му в Америка съвпада с края на Хаитянската революция и възхода на не един, а двама императори – Наполеон I във Франция и Жан-Жак Десалин в Хаити. Революцията губи референтната роля, която изиграва в публикацията му от 1799 г., като в труда, посветен на Съединените щати в началото на XIX в., отсъстват каквито и да е препратки към нея. Липса, която може би е продиктувана и от цензурата в метрополията – книгата е отпечатана през 1814 г., 4 години след написването ѝ, поради несъвместимостта на възгледите на автора с разпространения по онова време консервативен дискурс (Beaujour 1814: XIII).

Благодарение на придобитата популярност и относителното постоянство на възгледите му, Божур получава шанс отново да посети Леванта в ролята на френски генерален консул в Смирна през 1815 г. В случая решаваща се оказва благосклонността на друг пословичен хамелеон в света на френската дипломация, Шарл Морис дьо Талейран, който гласува доверие на своето протеже, предоставяйки му възможността да поеме френското генерално консулство в Смирна, а по-късно, и новосъздадената служба на главен инспектор на френските консулства и предприятия в Близкия изток. Интересното в този последен етап на консулската му дейност в Леванта е настояването за незабавно възвръщане на колберовия протекционизъм във френската търговия с региона (Tóth 2002). Той разглежда премахването на държавни стандарти при контрола и износа на платове преди и по време на Революцията като главен фактор за упадък на френската търговия. Смята всякакви революционни експерименти с принципи на „свободната търговия“ за необмислени и вредни, като същевре-

менно приветства налагането на вносни мита за левантийски стоки в размер на 20% от стойността им (Simeonov 2024). Така цели да възобнови френското манифактурно производство и да го предпази от конкуренцията на все по-мощните левантийски търговци, предимно от гръцки, но също така, еврейски, арменски, а и славянски производ (Stoianovich 1960). Особено любопитно е, че наред с всички други вреди от Революцията за френската левантийска търговия, откроява пълния разпад на търговията с френски колониални стоки като важен фактор в загубата на конкурентоспособност спрямо останалите чуждестранни агенти в Османската империя (Artz 1963: 220–221). Независимостта на Хаити, чието значение е отчел по време на службата си в САЩ, на практика елиминира пласмента на френски колониални стоки, като захарта, кафето и индигото, по османските тържища.

В заключение, погледът върху трансатлантическата одисея на Луи-Огюст Феликс Божур разкрива променливостта и полемичността на термина „революция“ на прага на модерността. Както пише бележитият немски историк Райнхарт Козелек: „Изглежда, сякаш понятието „революция“, само по себе се, притежава такава революционна сила, че непрекъснато се разширява, за да обхване всеки елемент от нашия глобус“ (Koselleck 2004: 45). Козелек смята, че именно вследствие на Френската революция, „терминът „революция“ (...) придобива специфичния амбивалентен и повсеместен семантичен потенциал“ на универсален маркер на модерността“ (Koselleck 2004: 45). Да смятаме, че живеем в модерната (или пост-модерната) епоха, е еднозначно с вярването, че живеем в епоха на (непрекъснати) революции. Но ако кариерата на Божур с нейните трансатлантически превратности е пример за достоверността на това наблюдение, то сведенията, оставени от него, обуславят едно критично отношение спрямо „модерността“ на революцията. В препратките на Божур към късните Бурбони се прокрадва остарялото схващане за „цикличната революция“, артикулирано още от Аристотел и Полибий и обобщено от Томас Хобс в периода на Английската гражданска война (Koselleck 2004: 45). И така, при последната си визита на Леванта, двадесет години след първото си назначение в Солун, Божур полага, че Франция се намира в по-неизгодна изходна позиция, отколкото в навечерието на Революцията. Споделя, че единственият път напред води обратно към колбе-

ровия протекционизъм, с известни либерални нововъведения в духа на Адам Смит. По този начин противоречивият опит, който Божур натрупва в хода на Френската революция и Наполеоновата империя, сублимира в един типичен за Реставрацията синтез от прагматичен рационализъм и умерен либерализъм в контекста на възцарения се европейски мир след Виенския конгрес.

БИБЛИОГРАФИЯ

Artz, Frederick B. 1963. *France under the Bourbon Restoration, 1814–1830*. New York, Russel & Russell.

Artunç, Cihan. 2015. The Price of Legal Institutions: The Berathlı Merchants in the Eighteenth-Century Ottoman Empire. – *The Journal of Economic History*, Vol. 75, No. 3, pp. 720–748.

Banat, Rabih, Ferguène, Améziane. 2010. La production et le commerce du textile à Alep sous l'Empire ottoman: une forte contribution à l'essor économique de la ville. – *Histoire, économie & société*, vol. 29, no. 2, pp. 9–21.

Beaujour, Louis-Auguste-Félix. 1800. *Tableau du commerce de la Grèce, formé d'après une année moyenne, depuis 1787 jusqu'en 1797*. Vol. 2. Paris, Impr. de Crapelet.

Beaujour, Louis-Auguste-Félix. 1814. *Aperçu des États-Unis au commencement du XIXe siècle, depuis 1800 jusqu'en 1810*. Paris, L. G. Michaud.

Celetti, David. 2020. France in the Levant: Trade and Immaterial Circulations in the “Long Eighteenth Century”. – *Journal of Early Modern History*, vol. 24, pp. 383–406.

Coller, Ian. 2010. East of Enlightenment: Regulating Cosmopolitanism between Istanbul and Paris in the Eighteenth Century. – *Journal of World History*, vol. 21, no. 3, pp. 447–470.

De Groot, Alexander. 1994. The Dragomans of the Embassies in Istanbul, 1785–1834. In: Van Gelder, Geert Jan Van & de Moor, Ed (eds). *Eastward Bound: Dutch Ventures and Adventures in the Middle East*. Amsterdam, Rodopi, pp. 130–158.

Dehérain, Henri. 1991. Jeunes de Langue et interprètes français en Orient au XVIIIe siècle. – *Anatolia moderna. Yeni Anadolu*, Vol. 1, pp. 323–335.

Farganel, Jean-Pierre. 2008. Les consuls de France au Levant au XVIIIe siècle, chefs de communauté et médiateurs auprès des autorités ottomans. In: Duma, Jean (ed). *L'espace politique méditerranéen. Actes du 128e Congrès national des sociétés historiques et scientifiques*. Paris, Editions du CTHS, pp. 63–72.

Firges, Pascal. 2017. *French Revolutionaries in the Ottoman Empire: Diplomacy, Political Culture, and the Limiting of Universal Revolution, 1792–1798*. Oxford, Oxford University Press.

Frangakis-Syrett, Elena. 1999. The Economic Activities of Ottoman and Western Communities in Eighteenth-Century Izmir. – *Oriente Moderno Nuova Serie*, Vol. 18 (79), No. 1, pp. 11–26.

Göçek, Fatma M. 1987. *East Encounters West: France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*. Oxford, UK, Oxford University Press.

Grenet, Mathieu. 2011. A Business alla Turca? Levantine Trade and the Representation of Ottoman Merchants in Eighteenth-Century European Commercial Literature. In: Rotenberg-Schwartz, Michael & Czechowski, Tara (eds). *Global Economies, Cultural Currencies of the Eighteenth Century*. New York, AMS Press, pp. 39–56.

Karsh, Efraim, Karsh, Inari. 2001. *Empires of the Sand: The Struggle for Mastery in the Middle East, 1789–1923*. Cambridge, MA, Harvard University Press.

Koselleck, Reinhart. 2004. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York, Columbia University Press.

Küçükkalay, Abdullah M. 2008. Imports to Smyrna between 1794 and 1802: New Statistics from the Ottoman Sources. – *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 51, No. 3, pp. 487–512.

Mézin, Anne. 1997. *Les consuls de France au siècle des Lumières (1715–1792)*. Paris, Ministère des Affaires étrangères, Direction des archives et de la documentation.

Puryear, Vernon. 1941. *France and the Levant: From the Bourbon Restoration to the Peace of Kutiah*. Berkeley, CA, UC Publications.

Simeonov, Simeon. 2024. Barriers to the Economic Development of the Eastern Mediterranean According to the Reports of the French Consul Louis Félix-Auguste Beaujour. – *Proceedings of the Center for Economic History Research*, vol. 9, pp. 79–89.

Smyrnelis, Marie-Carmen. 2003. Coexistence et réseaux de relations à Smyrne aux XVIIIe et XIXe siècles. – *Cahiers de la Méditerranée*, Vol. 67, pp. 111–123.

Stoianovich, Traian. 1960. The Conquering Balkan Orthodox Merchant. – *The Journal of Economic History*, Vol. 20, No. 2, pp. 234–313.

Talbot, Michael. 2017. *British–Ottoman Relations, 1661–1807: Commerce and Diplomatic Practice in Eighteenth-Century Istanbul*. Woodbridge, Boydell Press.

Tóth, Ferenc. 2002. Égypte: La double mission du baron de Tott à la fin de l’Ancien Régime. – *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell’Istituto italiano per l’Africa e l’Oriente*, Vol. 57, No. 2, pp. 147–178.

Van den Boogert, Maurits H. 2005. *The Capitulations and the Ottoman Legal System: Qadis, Consuls, and Beratlis in the 18th Century*. Leiden, Brill.

Wirth, Eugen. 1991. Alep dans la première moitié du XIXe siècle: un exemple de stabilité et de dynamique dans l'économie ottomane tardive. – *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, Vol. 62, pp. 133–149.

АРХИВНИ ИЗТОЧНИЦИ

Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC). 394. Philadelphie, t. 7, novembre 1803–1810.

Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC). 498. Salonique, t. 15bis, 1793–1809.